

طراحی حساس به ارزش

شکل‌دادن به فناوری
با تخیل اخلاقی

باتیبا فریدمن
دیوید بی هندری

شادی خیراندیش
عضو هیئت‌علمی دانشگاه الزهراء

www.ketab.ir

کتاب وارث

سرشناسه: فریدمن، باتیا، ۱۹۵۷- م.

Friedman, Batya, 1957-

عنوان و نام پدیدآور: طراحی حساس به ارزش؛ شکل دادن به فناوری با تخیل اخلاقی / اثر باتیا فریدمن، دیوید جی هندری؛ ترجمه شادی خیراندیش؛ ویراستار احمد وریشتی.

مشخصات نشر: تهران: کتاب وارث، ۱۴۰۲.

مشخصات ظاهری: ۲۷۲ ص.؛ ۲۱/۵×۱۴/۵ س.م.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۶۵۴-۸۳-۶

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: عنوان اصلی: Value sensitive design: shaping technology with moral imagination, 2019.

یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۴۳-۲۷۱.

موضوع: طراحی سیستم -- روش‌شناسی (System design -- Methodology)

انسان و کامپیوتر (Human-computer interaction)

برنامه‌نویسان کامپیوتر -- اخلاق حرفه‌ای

Computer programmers -- Professional ethics

برنامه‌نویسی -- جنبه‌های اخلاقی

Computer programming -- Moral and ethical aspects

شناسه افزوده: هندری، دیوید جی، ۱۹۶۲- م.

شناسه افزوده: Hendry, David G., 1962-

شناسه افزوده: خیراندیش، شادی، ۱۳۶۱- ، مترجم

رده‌بندی کنگره: QA۷۶/۹

رده‌بندی دیویی: ۰۰۴/۰۱۹

شماره کتابشناسی ملی: ۹۳۸۴۷۱۶

طراحی حساس به ارزش شکل دادن به فناوری با تخیل اخلاقی

اثر: باتیا فریدمن - دیوید جی هندری

ترجمه: شادی خیراندیش
(عضو هیئت علمی دانشگاه الزهراء)

ویراستار: احمد ورپشتی

طراح جلد: محمدرسول شکرانی

صفحه آرا: چاپ اول

شمارگان: ۲۰۰ نسخه

نوبت و سال چاپ: اول - ۱۴۰۲

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۶۵۴-۸۳-۶

کتابفروشی ۱۶

خیابان انقلاب،
بین خیابان فلسطین
و برداران مظفر، پلاک ۱۵۷۸
تلفن: ۶۶۹۶۵۰۱۷ (۰۲۱)

pizzabook.ir

پیتزابوک، معرفی و ارائه
کتاب‌های تخصصی دیزاین

کتابسرای میردشتی

ناشر همکار و مرکز توزیع

تلفن: ۰۲-۶۶۴۹۰۶۶۰ (۰۲۱)

نمابر: ۶۶۴۹۱۹۶۸ (۰۲۱)

تقدیم به

نورا و سما

که روشنایی آسمان زندگی‌ام هستند...

www.ketab.ir

فهرست مطالب

۷	مقدمه‌ی مترجم
۱۷	پیشگفتار
۲۱	۱ مقدمه
۴۳	۲ اصول نظری
۸۹	۳ روش
۱۴۵	۴ کاربرد
۲۱۹	۵ نتیجه‌گیری
۲۳۵	سخن آخر ۱- زبان تصویری برای نظریه طراحی حساس به ارزش
۲۳۹	سخن آخر ۲- شعر عکس
۲۴۳	فهرست منابع

www.ketab.ir

مقدمه‌ی مترجم

بنا بر تعریف میلتون روکیچ^۱، به‌عنوان پُراستنادترین تعریف مفهوم ارزش‌های انسانی باورهای پایداری هستند که بر اساس آن وضعیت خاصی از امور بر دیگران ارجحیت دارد. این‌ها اعمال و رفتار انسان را در موقعیت‌های روزمره هدایت می‌کنند و نیازهای اساسی انسان را بیان می‌کنند. ارزش‌ها یک مؤلفه انگیزشی قوی دارند. به اهداف مطلوب اشاره می‌کنند. ارزش‌ها هسته مرکزی فرهنگ را تشکیل می‌دهند. ارزش‌ها به‌عنوان معیارهایی برای ارزیابی عمل می‌کنند و سیستم‌های ارزشی طرح‌های کلی هستند که برای حل تعارض‌ها و تصمیم‌گیری به کار می‌روند. در واقع، استفاده از ارزش‌ها به‌عنوان معیار، تفاوت اساسی بین انسان بودن و غیرانسان بودن است. این توضیح در مورد ارزش‌های انسانی و کارکردهای آن نشان می‌دهد که هرگاه از نیازهای اساسی، اهداف اعمال و رفتار، تصمیم‌گیری و فرهنگ انسان صحبت می‌کنیم، به مفاهیمی اشاره می‌کنیم که شکل گرفته و یا تحت تأثیر ارزش‌های انسانی هستند. با توجه به این نکته می‌توان نتیجه گرفت که در نظر گرفتن ارزش‌های انسانی در پس هر اقدام، هدف و تصمیم‌گیری می‌تواند به درک بهتر آنها کمک کند.

ارزش‌های انسانی تنها مفهومی مرتبط با انسان‌ها نیست بلکه اشیا پیرامونی انسان نیز در شکل‌گیری و تجسم سیستم ارزشی انسان‌ها نقش موثری ایفا می‌کنند. چراکه در واقع این مصنوعات هستند که تجربه‌های گوناگون انسان را در زندگی شکل می‌دهند. به‌طور مثال این اشیا و محصولات مختلف هستند که تعیین می‌کنند انسان‌ها چگونه غذا بخورند، لباس بپوشند، مسافرت کنند، با یکدیگر ارتباط برقرار کنند، وظایف روزمره خود را انجام دهند و در کل چطور زندگی کنند. محصولات مختلف روزبه‌روز در حال رشد و تغییر هستند، در حالی‌که برخی از آن‌ها به درون جسم و روان ما راه می‌یابند و برخی از آن‌ها به خانه‌ها، محله‌ها، جوامع و

1. Rokeach, M. (1973). The nature of human values. New York, NY: The Free Press.

اکوسیستم‌های ما منتهی می‌شوند؛ در هر دو صورت طراحی این محصولات راه‌های بودن و زیست ما را شکل می‌دهند. اما آیا این ابزارها و فناوری‌های جدید، تجربه‌های انسانی را تقویت می‌کنند یا تقلیل خواهند داد؟ آیا کم‌وبیش انسان را به سوی سعادت و کرامت هدایت می‌کنند؟ آیا آن‌ها به شکل‌گیری جوامع عادلانه‌تر کمک می‌کنند یا به شکل‌گیری جوامع نابرابرتر منجر می‌شوند؟ آیا آن‌ها افراد را به سوی رشد فردی و اجتماعی سوق می‌دهند و یا به لذت‌های جسمانی تمرکز دارند؟ آیا انسان‌ها را برای مراقبت از خود و یکدیگر ترغیب می‌کنند؟ و بسیاری سوال دیگر. اهمیت درگیر کردن ارزش‌های انسانی در فرایند طراحی را نمی‌توان به اندازه کافی قوی بیان کرد. در این میان مسئولیت طراح در قبال تأثیری که محصولات در زندگی افراد به‌جا می‌گذارند غیرقابل انکار است و عدم آگاهی او از این تأثیرات از بار مسئولیت وی نمی‌کاهد.

کتاب حاضر، طراحی حساس به ارزش؛ شکل دادن به فناوری با تخیل اخلاقی حاصل بیش از دو دهه تجربه باتیا فریدمن و دیوید هندری است که هر دو از مدرسان مدرسه اطلاعات دانشگاه واشنگتن و نیز بنیان‌گذار و اعضای مرکز تحقیقات طراحی حساس به ارزش، از رویکردهای پیشرو در طراحی مسئولانه، هستند. ایشان با تأکید و تمرکز بر مفهوم ارزش‌های انسانی در روند طراحی سعی در جلب توجه طراحان به این مفهوم کلیدی دارند. در این رویکرد، ارزش‌ها به‌طور گسترده به‌عنوان آنچه برای مردم در زندگی مهم است درک می‌شوند و در این میان بر ارزش‌های اخلاقی تأکید می‌شود. در واقع طراحی حساس به ارزش به‌عنوان رویکردی مبتنی بر نظریه برای طراحی فناوری تعریف می‌شود که ارزش‌های انسانی را به شیوه‌ای اصولی و سیستماتیک در طول فرایند طراحی در نظر می‌گیرد. این رویکرد سه نوع تحقیقات وابسته به هم را تشریح می‌کند: مرحله مفهومی اغلب نقطه شروع ترجیحی است برای استخراج ارزش اولیه از طریق بررسی‌های فلسفی و مفهومی و روشن‌سازی اینکه کدام ذی‌نفعان مستقیم و غیرمستقیم باید درگیر شوند. در تحقیقات تجربی، شناسایی دیدگاه‌های ارزشی ذی‌نفعان مستقیم و غیرمستقیم با استفاده از روش‌های طراحی که از علوم اجتماعی و مطالعات طراحی وام گرفته شده است، از جمله استفاده از ابزارها و روش‌های طراحی خلاقانه مانند کارت‌های تجسم و روش سدهای ارزش و جریان برای رسیدگی به تنش‌های ارزش در طراحی،

صورت می‌گیرد. بر اساس بینش‌های حاصل از تحقیقات مفهومی و تجربی، بررسی‌های فنی انجام می‌شود که بر خود فناوری تمرکز می‌کند و طراح را به‌طور فعال برای طراحی ارزش‌های مشخص شده هدایت می‌کند و یا به‌طور واکنشی فناوری‌های موجود را بازطراحی می‌کند.

در این کتاب فریدمن و هندری پس از ارائه مبانی نظری طراحی حساس به ارزش که منجر به بازنگری عمیق در طراحی فنی می‌شود، هفده روش از جمله تحلیل ذی‌نفعان و سناریوهای ارزش را توضیح می‌دهند. در ادامه، کارشناسان از ده حوزه کاربردی در مورد عملکرد طراحی حساس به ارزش گزارش می‌دهند. در نهایت، فریدمن و هندری به بررسی سوالات باز مانند نیاز به بررسی عمیق‌تر ذی‌نفعان غیرمستقیم و توسعه بیشتر روش‌ها می‌پردازند. این کتاب گزارشی از تجربیات واقعی در زمینه طراحی حساس به ارزش است و به‌عنوان یک منبع برای طراحان و محققانی که در دانشگاه و صنعت، دانشجویان طراحی و علوم کامپیوتر و هر کسی که در مواجهه بین فناوری و جامعه کار می‌کند، ضروری به‌نظر می‌رسد.

با وجود ارزش غیرقابل انکار این کتاب به‌عنوان یک منبع کاربردی از ابزارها و روش‌ها و تجربیات بی‌ظنیر فریدمن و هندری در زمینه طراحی حساس به ارزش، لازم به ذکر است که ارائه لیست ناقصی از ارزش‌های انسانی همواره نقطه ضعف این رویکرد بوده است. هرچند این رویکرد فهرستی از ارزش‌های انسانی را ارائه کرده است. با این حال، همان‌طور که پدیدآورندگان آن، فریدمن و سایرین اذعان کرده‌اند، این فهرست نه کامل است و نه کلی. ایشان دلیل این امر را اختلافات و پیچیدگی‌های مرتبط با نظریه‌های اخلاقی عنوان می‌کنند و معتقدند هدف طراحی حساس به ارزش حل این اختلافات نیست. در عوض، هدف از طراحی حساس به ارزش، موقعیت دادن به محققان، طراحان، مهندسان و دیگران برای پیشرفت در طراحی فناوری از طریق اولویت‌بخشی به ارزش‌های انسانی است. با این حال ایشان یک لیست با ۱۳ عنوان ارزش معرفی می‌کنند که مسلماً نماینده انواع مختلف ارزش‌های انسانی نیست و فقط شامل ارزش‌های انسانی با اهمیت اخلاقی است که اغلب در طراحی سیستم‌ها دخیل هستند. ممکن است در ابتدا این مسئله چندان مهم به نظر نرسد، لیکن در جریان انجام پروژه‌ها، هنگامی که طراحان و سایر ذی‌نفعان به دنبال شناسایی ارزش‌های مرتبط هستند نیازمند منبعی معتبرند تا در این مسیر

راهنمایشان باشد و ارزش‌های انسانی مختلف را در جنبه‌های متفاوت زندگی به ایشان یادآوری کند. ولی تنها کمک فریدمن و همکارانش همان لیست ناقص است که متأسفانه ذهن محققان را به چند ارزش مختصر محدود می‌کند. از این‌رو برای تکمیل مباحث این کتاب چارچوب جامع ارزش‌های انسانی^۲ که توسط مترجم گردآوری و تنظیم شده است در این‌جا معرفی می‌شود تا این‌جا خلا و جای خالی پر شود و رویکرد طراحی حساس به ارزش بدون نقص کاربردی در اختیار علاقمندان قرار گیرد.

شادی خیراندیش

استادیار گروه طراحی صنعتی دانشگاه الزهرا

تابستان ۱۴۰۲

www.ketab.ir

2. Kheirandish, S., Funk, M., Wensveen, S., Verkerk, M., & Rauterberg, M. (2020). A comprehensive value framework for design. *Technology in Society*, 62, 101302.